

Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський педагогічний коледж
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

Предмет Основи філософських знань
(філософія, релігієзнавство)

Тема 1 **Основний зміст пізнавальної
діяльності**

Лекція

*Музичне відділення
Базова загальна середня освіта*

Розроблено викладачем: О. С. Коваль
Розглянуто та затверджено
на засіданні циклової комісії
суспільно-гуманітарних дисциплін
Протокол № ____ від _____ р.
Голова циклової комісії _____ Є. М. Моренко

Навчально – методична карта заняття № 1-2

Назва та № спеціальності 5.02020401 Музичне мистецтво

Рівень підготовки базова загальна середня освіта

Дисципліна Основи філософських знань (філософія, релігієзнавство)

Тема: Основний зміст пізнавальної діяльності

Тип заняття: Лекція

Мета заняття сформувати поняття «пізнання», «гносеології», розкрити сутність пізнання, розвивати мислення, мовлення, пам'ять студентів, увагу та вміння сприймати лекційний матеріал

Забезпечення заняття:

** роздатковий матеріал*
підручники, інформаційні технології

** ТЗН*
Ноутбук, мультимедійний проектор, екран

Література

1. Андреев И.Л. Происхождение человека и общества. Москва, Мысль, 1982
2. Арутюнов В. Ф. Філософія (навч-метод. посібник для самост. вивчення) — К., КНЗУ, 2001.
3. Бердяев Н. Смысл истории. Москва, 1990.
4. Бичко І. В. Філософія: Курс лекцій. — К., 2003.
5. Вебер М. Избранные сочинения. Москва, Прогресс, 1990.
6. Герасимчук А. А., Тимошенко З. І. Курс лекцій з філософії. — К., 1999.
7. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва, Наука, 1991.
8. Кохановский В. П. и др. Основы философии науки. М.: Феникс, 2007. 608 с.
9. Надольний І. Ф. Філософія: посібник. — К., 1999, 2000, 2004.
10. Огневюк В. О., Утюж І. Г. Філософія для 10 кл. загальноосвіт. навч.

- закл. – К.:Грамота, 2010. – 256 с.: іл..
11. Петрушенко В. П. Основи філософських знань. Посібник - Новий світ, 2003.
 12. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. Москва, Политиздат 1992.
 13. Спиркин А. Г. Философия. Учебник.— М., 1999.
 14. Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. Філософія. Навчальний посібник. Тернопіль, Астон, 1997.
 15. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Київ, Основи, 1994.
 16. Тойнбі А. Дж. Постыжение истории. Москва, 1991.
 17. Філософія: Підручник. За редакцією Заїченко та ін. Київ, 1995.
 18. Філософський словник. За редакцією В.І. Шинкарука. Київ, Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1986.

Інформаційні ресурси:

1. <http://www.darkelly.info>
2. <http://www.znaimo.com.ua>
3. <http://www.intencia.ru>
4. <http://www.philosophy.ru>
5. <http://www.anthropology.ru>

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

- організація студентів;
- повідомлення теми лекції;
- запис теми, плану, літератури.

Викладення матеріалу

ПЛАН

- 1. Пізнання: поняття, види, можливості.**
- 2. Історичний філософський огляд пізнання.**
- 3. Сутність пізнання у філософській традиції**
- 4. Чуттєве та раціональне в пізнанні.**
- 5. Методологія наукового пізнання.**

Література

1. Андреев И.Л. Происхождение человека и общества. Москва, Мысль, 1982
2. Арутюнов В. Ф. Філософія (навч-метод. посібник для самост. вивчення) — К., КНЗУ, 2001.
3. Бердяев Н. Смысл истории. Москва, 1990.
4. Бичко І. В. Філософія: Курс лекцій. — К., 2003.
5. Вебер М. Избранные сочинения. Москва, Прогресс, 1990.
6. Герасимчук А. А., Тимошенко З. І. Курс лекцій з філософії. — К., 1999.
7. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва, Наука, 1991.
8. Кохановский В. П. и др. Основы философии науки. М.: Феникс, 2007. 608 с.
9. Надольний І. Ф. Філософія: посібник. — К., 1999, 2000, 2004.
10. Огневюк В. О., Утюж І. Г. Філософія для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Грамота, 2010. — 256 с.: іл.
11. Петрушенко В. П. Основи філософських знань. Посібник - Новий світ, 2003.
12. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. Москва, Политиздат 1992.
13. Спиркин А. Г. Философия. Учебник.— М., 1999.
14. Старовойт І.С., Сілаєва Т.О., Орендарчук Г.О. Філософія. Навчальний

- посібник. Тернопіль, Астон, 1997.
15. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Київ, Основи, 1994.
 16. Тойнби А. Дж. Постижение истории. Москва, 1991.
 17. Філософія: Підручник. За редакцією Заїченко та ін. Київ, 1995.
 18. Філософський словник. За редакцією В.І. Шинкарука. Київ, Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1986.

Інформаційні ресурси:

1. <http://www.darkelly.info>
2. <http://www.znaimo.com.ua>
3. <http://www.intencia.ru>
4. <http://www.philosophy.ru>
<http://www.anthropology.ru>

II. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

- закріплення вивченого матеріалу;
- відповіді на запитання студентів;
- підбиття підсумків;
- завдання для самостійної поза аудиторної роботи. Опрацювати відповідний до теми параграф підручника.

СТРУКТУРА ЛЕКЦІЇ

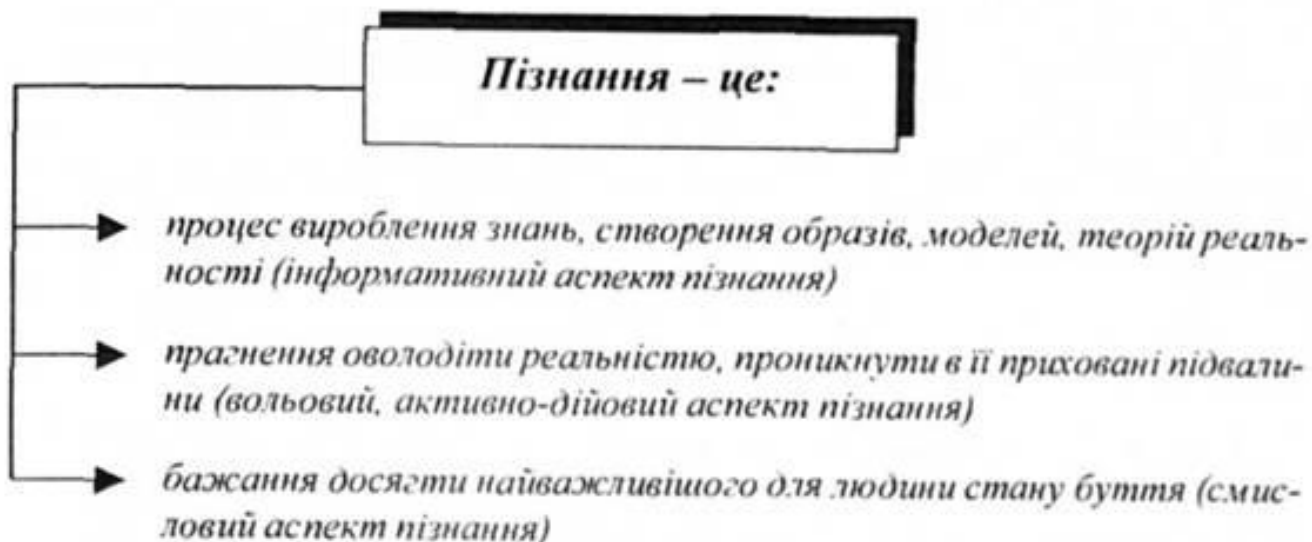
Тема 1 ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення нового матеріалу.

План

1. Пізнання: поняття, види, можливості.
2. Історичний філософський огляд пізнання.
3. Сутність пізнання у філософській традиції
4. Чуттєве та раціональне в пізнанні.
5. Методологія наукового пізнання.

1. Пізнання: поняття, види, можливості.

Свідомість завжди є усвідомлене буття, висловлювання відношення людини до свого буття. **Знання** – об’єктивна реальність, яку надано в свідомості людини, що у своїй діяльності відображує, ідеально відтворює об’єктивні закономірні зв’язки реального світу. **Пізнання** – процес, зумовлений суспільно-історичною практикою, придбання і розвитку знань, їх постійне поглиблення, розширення й удосконалення. Результатом такої взаємодії суб’єкта і об’єкта є нове знання про світ.

Термін “знання” звичайно використовується у трьох основних смислах:

- 1) здібності, уміння, навички, які базуються на поінформованості, як щось зробити;
- 2) будь-яка пізнавально значима інформація;
- 3) особлива пізнавальна одиниця, гносеологічна форма відношення людини до дійсності, яка існує поряд і у взаємозв’язку з практикою. Саме другий та третій аспекти – і є предмет розгляду гносеології, теорії пізнання.

Теорія пізнання (гносеологія) – це розділ філософії, в якому вивчаються такі проблеми як природа пізнання, його можливості і межі, відношення знання і реальності, суб’єкта і об’єкта пізнання, досліджуються загальні передумови пізнавального процесу, умови достовірності знання, критерії його істинності, форми і рівні пізнання та ін. проблеми.

Термін “гносеологія” походить від грецьких слів “gnosis” – знання та “logos” – поняття, учення, тобто **учення про знання**. В сучасній літературі цей термін вживається в двох основних значеннях: 1) як вчення про загальні механізми та закономірності пізнавальної діяльності людини, і “знання взагалі”, незалежно від його конкретних форм і видів; 2) як філософська

концепція, предметом досліджень якої є наукове пізнання в його специфічних характеристиках. В цьому випадку частіше використовується термін “епістемологія”.

Теорія пізнання (в обох значеннях цього терміну) тісно пов’язана з такими фундаментальними науками, як онтологія, діалектика, логіка і методологія. Оскільки суб’єктом пізнання, центром усієї гносеології є людина, то вона широко використовує дані філософської антропології, етики, культурології, соціології та ін. наук про людину.

Вивчаючи особистість пізнаючого суб’єкта, теорія пізнання спирається на дані психології, фізіології, нейрофізіології, медицини. Великий і різноманітний матеріал для узагальнюючих висновків їй надають математика, кібернетика, природні й гуманітарні науки.

2. Історичний філософський огляд пізнання.

Пізнанням називають як процес, який правильніше було б позначити словом «пізнавання», так і результат цього процесу. У пізнанні завжди міститься також впізнавання. Нове, не залежне від внутрішнього і зовнішнього досвіду пізнання може виникнути тільки як наслідок творчої фантазії.

Пізнання досліджується з часів грецької філософії. Це дослідження пізнання складає предмет вчення про пізнання, яке тільки з Канта визначилося як особлива область філософії, одержавши назву «Теорія пізнання», і яке в 19 ст., а також на початку 20 ст. іноді домінувало майже над всіма іншими напрямками філософії.

Усередині пізнання проводять відмінність між (несправжнім) формальним або абстрактним, пізнанням і (справжнім) змістовним або конкретним пізнанням; у свою чергу усередині цього ділення відбувається розчленування на багато видів пізнання відповідно до найважливіших наочних областей.

Прогрес пізнання знаходить свою остаточну межу в межі пізнаваності. За цією межею починається непізнаване (часто помилково зване ірраціональним). Існування непізнаваного — це таке існування, яке не дає припинитися процесу пізнання.

Питання пізнання займають центральне місце у філософії Канта. Узагальнюючи філософію британського емпіризму, він погоджується з тим, що всяке наше пізнання починається з досвіду. Проте досвід має складну структуру. З одного боку, досвід є дією предметів на наші органи чуття. Проте дивитися і бачити — різні речі. Ця різниця продиктована трансцендентальним — ключовим поняттям Канта. Трансцендентальне — це

призма розуму, яка відкриває і спотворює справжню реальність. Трансцендентальне — це те, що ділить реальність на світ в собі (ноуменальний) і світ для нас (феноменальний). До області трансцендентального відносяться простір і час — форми апріорного споглядання (трансцендентальна естетика); категорії свідомості, що оформлюють сприйняття (трансцендентальна логіка); нерозв'язні питання (трансцендентальна діалектика), намагаючись відповісти на які ми неминуче потрапляємо в область трансцендентальної ілюзії, бо це знання лежить за межами можливого досвіду (елементи, Бог, свобода, вічність світу).

За версією Канта, світ відчуттів і сприйняття є повним хаосом, нагромадженням безладних відчуттів і подій. Потрібно навести в цьому хаосі порядок. Цей світ перетворюється за допомогою апріорних форм, якими є час і простір. Час і простір існують тільки у феноменальному світі. Вони існують без досвіду і поза досвідом. Накладення зв'язків у світі феноменів знаходиться за допомогою категорій розуму. За допомогою цих зв'язків пізнаючий перетворює хаос на порядок і закономірний руханий світ.

3. Сутність пізнання у філософській традиції

Пізнання є специфічним різновидом духовної діяльності людини, процесом осягнення навколишнього світу, отримання й нагромадження знань. А знання — це інформація про світ, яка існує у формі певної суб'єктивної реальності, ідеальний образ дійсності. Іншими словами, пізнання і знання відрізняються одне від одного як процес і результат. Процес пізнання охоплює певну кількість взаємоорганізованих елементів: об'єкт, суб'єкт, знання як результат дослідження.

Гносеологія як специфічна теорія пізнання набула динамічного розвитку в XVII – XVIII ст., постаючи в різних концепціях: *емпірична; сенсуалістична; раціоналістична; ірраціоналістична; інтуїтивістична; діалектико-матеріалістична;*

В умовах сучасного філософського плюралізму характерним є прагнення філософів до синтезу найплідніших гносеологічних ідей та концепцій, розроблених різними напрямками, школами, течіями. При цьому кількість гносеологічних концепцій, спрямованих на науку, значно переважає орієнтованих на позанаукові форми ставлення до світу. В першому випадку йдеться про сциєнтичні течії — неореалізм, постпозитивізм, аналітичну філософію, структуралізм та постструктуралізм, у другому — про антисциєнтичні течії (екзистенціалізм, філософську антропологію, герменевтику, феноменологію, різні філософсько-релігійні течії).

Постпозитивізм – сучасна форма позитивістської філософії, що прийшла на зміну логічному позитивізму. Її представниками є К. Поппер, Т. Кун, Й. Лакатос, П. Фейєрабенд, С. Тулін та ін.

Аналітична філософія охоплює широке коло гносеологічних ідей, представлена працями Б. Рассела, Л. Вітгенштейна, В. Куайна, Дж. Остіна, Р. Карбача та ін.

Структуралізм і постструктуралізм досліджували філософське та гуманітарне знання. Якщо представники структуралізму (К. Леві-Строс, Ж. Лакан, М.-П. Фукс) головну увагу приділяли структурі зазначених видів знання, то постструктуралісти (Ж. Дерріда, А. Дельоз та ін.) намагались усвідомити структуру та все «позаструктурне» у знанні під кутом зору їх генези та історичного розвитку.

Герменевтика головну увагу приділяє дослідженню особливостей гуманітарного знання, способів його здобуття та відмінностей від природознавства, намагається виявити спільне й відмінне у пізнанні та розумінні. Представниками цього напрямку в гносеології є Х. Гадамер, Ю. Хабермас, М. Гайдеггер, П. Рікьор та ін.

Еволюційна епістемологія – напрям у західній філософсько-гносеологічній думці, головна мета якого – виявити генезу та етапи розвитку пізнання, його форм та методів у контексті еволюції живої природи. Одним з найплідніших її варіантів є *генетична епістемологія* швейцарського філософа Жана Піаже (1896 – 1980).

4. Чуттєве та раціональне в пізнанні.

Чуттєве пізнання (живе споглядання) здійснюється за допомогою органів чуття – зору, слуху, дотику та ін., які щодо людини є продуктами не тільки біологічної еволюції, а й всесвітньої історії. Живе споглядання як момент чуттєво-предметної діяльності здійснюється у трьох головних взаємопов'язаних формах. Це – відчуття, сприймання та уявлення.

Відчуття – відображення у свідомості людини певних сторін, якостей предметів, які безпосередньо діють на органи чуття.

Відчуття можна розділити на зорові, слухові, дотичні, смакові, нюхові. Як правило, відчуття є складовою більш складного образу - сприйняття.

Сприйняття – цілісний образ предмета, безпосередньо даний у живому спогляданні в сукупності всіх його сторін, синтез певних окремих відчуттів.

Уявлення – узагальнений чуттєво-наочний образ предмета, який справляв вплив на органи чуття в минулому, але вже не сприймається зараз.

Раціональне пізнання найбільш повно й адекватно виражене в мисленні.

Мислення – активний процес узагальнення й опосередкованого відображення дійсності, який забезпечує розгортання на основі чуттєвих даних закономірних зв'язків цієї дійсності та вираження їх у системах понять.

Виділяють два основні рівні мислення – розсудок і розум.

Розсудок – початковий рівень мислення, де оперування абстракціями відбувається в межах певної незмінної, наперед заданої схеми.

Розум – вищий рівень раціонального пізнання, якому властиві творче оперування абстракціями та рефлексією, спрямованість на усвідомлення власних форм та передумов, самопізнання.

Основою форм мислення (логічних форм) є поняття, судження та умовивід, на основі яких вибудовуються складніші форми.

Поняття – форма мислення, яка відображає загальні історичні зв'язки, сутнісні ознаки явищ, поданих у їх визначеннях.

Судження – форма мислення, яка відображає явища, процеси дійсності, їх зв'язки.

Умовивід – форма мислення, завдяки якій з попередньо здобутого знання з одного чи декількох суджень виводиться нове знання теж у вигляді судження.

Раціональне пізнання пов'язане не тільки з чуттєвими, але й з нераціональними (ірраціональними, надраціональними) формами пізнання. Водночас пізнання тісно пов'язане з *розумінням*, що є головною категорією герменевтики – впливової течії в сучасній філософії.

Наукове пізнання – це процес (система знань), який розвивається і охоплює два рівні – емпіричний та теоретичний. На емпіричному рівні переважає живе споглядання – чуттєве пізнання. Раціональний момент та його форми (поняття, судження) хоча й присутні, але підпорядковані чуттєвості.

Емпіричне, дослідне випробування спрямоване безпосередньо на об'єкт і опановує його за допомогою таких засобів, як порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція.

Теоретичному рівню наукового пізнання властиве переважання раціонального моменту – понять, теорій, законів та інших форм, пов'язаних з діяльністю мислення (абстрагування, дедукція).

Структурними компонентами теоретичного пізнання є проблема, гіпотеза, теорія, які є вузловими ланками побудови і розвитку знання на вищому, теоретичному рівні.

Проблема – форма знання, змістом якої є те, що не пізнане людиною, але потребує свого пізнання.

Гіпотеза – форма знання, основою якого є передбачення, сформульоване за допомогою певних фактів, але це знання є невизначеним і потребує доведення.

Теорія – найрозвинутіша форма наукового знання, яка дає цілісне, системне відображення закономірних та сутнісних зв'язків певної сфери дійсності.

Головні елементи теорії:

- вихідні засади – фундаментальні поняття, принципи, закони, аксіоми;
- ідеалізований об'єкт – абстрактна модель істотних якостей та зв'язків, речей і явищ;
- логіка теорії, націлена на з'ясування структури та зміни знання;
- сукупність законів та тверджень, виведених із засад певної теорії відповідно до певних принципів.

Важливим елементом теорії є закон.

Закон – об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок або відношення між явищами.

Методологія наукового пізнання

Науковими методами емпіричного дослідження є *спостереження* – цілеспрямоване сприйняття явищ дійсності (їх опис та вимірювання), *порівняння* та *експеримент*, які передбачають активне втручання в процеси.

Серед наукових методів теоретичного дослідження найпоширенішими є *формалізація*, *аксіоматичний* та *гіпотетико-дедуктивний* методи.

Формалізація – відображення змістовного знання у формалізованій мові, яка створюється для точного вираження думок з метою запобігання можливості неоднозначного розуміння.

Аксиоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, коли за її основу беруться аксіоми, з яких усі інші твердження цієї теорії виводяться логічним шляхом (доведенням).

Гіпотетико-дедуктивний метод – спосіб теоретичного дослідження, що передбачає створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводить твердження про емпіричні факти.

У науковому дослідженні застосовуються загальнологічні методи та засоби дослідження: *аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.*

Закріплення вивченого матеріалу Запитання

Підбиття підсумків.

- Д/З:
1. Вивчити конспект.
 2. Опрацювати відповідний параграф підручника.
 3. Дати письмові відповіді на запитання.
 4. Створити презентацію на дану тему.